



Анатолій БОГАЧ,
інженер з охорони праці, працівник НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників з охорони праці та цивільного захисту ХОІППО ім.А.Назаренка

Нормативно-правове забезпечення охорони праці: правові аспекти та аналіз судової практики

У сучасних реаліях розвиток безпечного освітнього середовища є базовою умовою функціонування закладів вищої та фахової передвищої освіти. Для закладів педагогічного профілю це питання має особливу актуальність, оскільки формування культури безпеки у майбутніх вчителів є запорукою захищеності наступних поколінь.

Охорона праці — це не лише виконання технічних регламентів, а складний юридичний процес, що потребує від адміністрації закладу глибоких знань законодавства та судової практики.

Аналізуючи рівні законодавчого регулювання, визначемо їх трирівневу ієрархію:

1. Загальнодержавний рівень

До нього належать положення Конституції України, Закону України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Закону України «Про освіту».

Так, стаття 43 Конституції України визначає, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці

Стаття 13 Закону України «Про охорону праці» визначає безпосередню відповідальність роботодавця за створення безпечних умов на кожному робочому місці.

У статті 153 Кодексу законів про працю України визначені загальні питання охорони праці, зокрема, відповідальність роботодавця за створення безпечних умов на роботодавця.

У статті 26 Закону України «Про освіту встановлений обов'язок закладів забезпечити безпечні умови навчання та праці.

2. Галузевий рівень

Ключовим документом є Наказ Міністерства освіти і науки України №1669 від 26.12.2017, яким затверджено Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти. Цей наказ адаптує загальні норми ОП під специфіку освітнього

процесу, регламентує діяльність служб ОП та визначає порядок відповідальності посадових осіб.

Наказ Міністерства освіти і науки України № 974 від 15.08.2016, яким затверджено Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України. Ці Правила встановлюють загальні вимоги з пожежної безпеки до будівель, споруд, прилеглих до них територій, приміщень, іншого нерухомого майна, обладнання, устаткування навчальних закладів та установ системи освіти (далі - заклади та установи) незалежно від типів і форм власності, що належать до сфери управління МОН, і є обов'язковими для виконання вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, аспірантами, докторантами, керівниками, педагогічними, науковими, науково-педагогічними, технічними працівниками, спеціалістами і обслуговувальним персоналом цих закладів та установ.

Наказ Міністерства внутрішніх справ України №685/1013 від 18.08.2023, яким затверджено Порядок раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти. Цей Порядок визначає механізм реагування поліції, ДСНС, закладів освіти щодо раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти.

3. Локальний рівень

Включає колективні договори, правила внутрішнього розпорядку, інструкції та накази всередині конкретного закладу освіти.

Окремим правовим запобіжником охорони праці є інструктаж, оскільки якісне інструктування учасників освітнього процесу є критично важливим. Недотримання процедури інструктажу є найчастішою причиною притягнення керівників до відповідальності в разі інцидентів.

Види інструктажів можна згрупувати наступним чином.

Вид інструктажу	Терміни проведення	Відповідальна особа	Документальне підтвердження
Вступний	При прийнятті на роботу / навчання	Фахівець з ОП	Журнал реєстрації вступного інструктажу
Первинний	Перед початком роботи на місці	Зав. кафедри / лабораторії	Журнал реєстрації інструктажів на робочому місці
Повторний	1 раз на 6 місяців	Безпосередній керівник	Журнал реєстрації інструктажів на робочому місці
Позаплановий	При зміні умов або травмах	Безпосередній керівник	Журнал реєстрації інструктажів на робочому місці
Цільовий	При проведенні заходу	Організатор заходу	Журнал або окремий протокол

Окремо слід звернути на особливість охорони праці в при дистанційній роботі та під час воєнного стану.

Так, сучасні виклики внесли суттєві зміни у правове регулювання охорону праці.

При дистанційному навчанні ст. 14 Закону «Про охорону праці» визначає, що працівник самостійно відповідає за організацію безпечних умов на своєму робочому місці, проте заклад освіти зобов'язаний провести відповідний інструктаж щодо безпеки роботи з обладнанням.

В умовах воєнного стану обов'язковим елементом охорони праці стає навчання діям при повітряній тривозі та забезпечення доступу до укриттів, що відповідають вимогам Наказу МВС № 579, яким затверджено «Вимоги щодо утримання, облаштування та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту».

Судова практика свідчить про перехід від формального до реального контролю за дотриманням норм охорону праці.

Так, у Постанові Верховного суду від 26 лютого 2021 року у справі №264/4512/18 за позовом до приватного акціонерного товариства «Металургійний комбінат «Азовсталь» третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Маріупольська первинна профспілкова організація № 141-2 Всеукраїнської профспілки «Народна Солідарність», про визнання неправомірним та скасування розпорядження, стягнення неправомірно недонарахованої премії та відшкодування моральної шкоди наголошується, що обов'язок довести факт ознайомлення працівника з правилами та інструкціями покладається виключно на роботодавця. Відсутність належного підпису робить будь-які посилення керівника на «порушення інструкцій працівником» юридично нікчемними, оскільки працівник вважається неознайомленим.

Отже, нормативно-правове забезпечення охорони праці в закладах педагогічної освіти вимагає системного підходу, що поєднує суворе дотримання графіків інструктажів, адаптацію до умов воєнного часу та врахування прецедентів судової практики. Лише за умови відмови від формалізму можна створити справді захищений освітній простір для підготовки майбутніх педагогів.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII.
4. Положення про організацію роботи з ОП та БЖД учасників освітнього процесу: Наказ МОН України від 26.12.2017 № 1669.
5. Вимоги щодо утримання захисних споруд цивільного захисту: Наказ МВС України від 09.07.2018 № 579.
6. Типове положення про порядок проведення навчання з питань ОП: Наказ Держнагляддохоронпраці від 26.01.2005 № 15.
7. Про внесення змін щодо протидії мобінгу: Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX.
8. Постанова Верховного суду від 26 лютого 2021 року у справі №264/4512/18.